

УДК 338.439.5:339.562/.564:519.23
DOI 10.15673/ie.v14i1.2265

Антонюк П.О.

кандидат економічних наук,
старший науковий співробітник
відділ ринкових механізмів і структур
ДУ «Інститут ринку та економіко-екологічних
досліджень НАН України»
Французький бульвар, 29, м. Одеса, Україна, 65044
E-mail: paul_antonyuk@ukr.net
ORCID ID: 0000-0002-8100-2563

Ступницька Т.М.

кандидат економічних наук, доцент
кафедра обліку та аудиту
E-mail: t.stupnitska@gmail.com
ORCID ID: 0000-0002-2517-2795

Антонюк О.П.

кандидат економічних наук, доцент
кафедра обліку та аудиту
E-mail: olegantoni@ukr.net
ORCID ID: 0000-0002-9182-4982

Баранюк Х.О.

Ph.D., доцент
кафедра обліку та аудиту
Одеська національна академія харчових технологій
вул. Канатна, 112, м. Одеса, Україна, 65039
E-mail: baranyuk.kristina@gmail.com
ORCID ID: 0000-0002-3346-0332

АНАЛІЗ ДИНАМІКИ ТА СТРУКТУРИ ІМПОРТУ АГРОПРОДОВОЛЬЧОЇ ПРОДУКЦІЇ

Дана стаття присвячена дослідженню формування об'єму, динаміки, структури та причин зростання вартості імпорту на основі використання методів економіко-статистичного аналізу. В роботі вказано, що головною причиною зростання об'єму і вартості імпорту являється диспропорція між низькими темпами зростання вітчизняного виробництва продукції сільського господарства і харчової промисловості та високими темпами зростання доходів населення, що постійно формує дефіцит товарів, який і покривається все зростаючими закупками з інших країн. Виконано аналіз товарної та географічної структури імпорту по товарах чотирьох розділів продукції. Дослідження географічної структури свідчить, що основними експортерами агропродовольчої продукції в Україні стали держави ЄС, які повністю використовують умови зони вільної торгівлі з Україною і є головними постачальниками продуктів тваринного походження та готових харчових продуктів. Встановлено також, що імпорт з інших регіонів світу має місце переважно по продукції товарних груп і товарних позицій, для виробництва яких в Україні не існує необхідних умов, а організація такої діяльності може бути економічно недоцільною. У висновках представлено рекомендації стосовно можливостей скорочення імпорту головним чином, за рахунок нарощування внутрішнього виробництва.

Ключові слова: імпорт, агропродовольча продукція, аналіз, статистичні методи, динаміка, структура, товарні групи, товарні позиції.

This work is licensed under a Creative Commons Attribution 4.0 International License
<http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>

Постановка проблеми та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Останніми роками Україна нарощує імпорт агропродовольчої продукції. Якщо в 2016 – 2020 рр. експорт цієї продукції в середньому за рік зростав на 109,8 %, то імпорт – на 113,7 %. Частка імпорту продукції сільського господарства та харчової промисловості в загальному імпорті товарів зросла з 9,9 % в 2016 р. до 12,0 % в 2020 році. Збільшення агропродовольчого імпорту, особливо в останні два роки призвело до погіршення фінансових результатів експортно-імпортних операцій, появи від'ємного сальдо по ряду товарних груп і товарних позицій. Крім цього, задоволення потреб внутрішнього ринку за рахунок зростання імпорту товарів відносно недорогих та високо-

якісних негативно впливає на стан вітчизняного виробництва і в підсумку несе певні загрози продовольчій безпеці держави. Необхідність оцінки сучасного стану та тенденцій в розвитку імпорту агропродовольчих товарів, його товарної та географічної структури, можливостей скорочення в розрізі товарних позицій визначили актуальність дослідження.

Аналіз останніх публікацій з проблеми. Дослідження стану і тенденцій в зовнішній торгівлі України агропродовольчими товарами висвітлені в роботах багатьох науковців. Аналіз різних аспектів імпорту продукції сільського господарства та харчової промисловості України знаходить своє відображення в роботах таких вчених – економістів, як: Б.В. Духницький, М.І. Пугачов, О.П. Мельник [5],

А.О. Задоя [6], О.В. Захарчук [7], Ю.О. Лупенко [10], К.М. Пугачова, О.О. Шеремет [8], М.А. Штакал [9].

Разом з тим з огляду на особливості формування обсягу та товарної структури імпорту в сучасних умовах продовження дослідження різних аспектів цієї ланки зовнішньо-економічної діяльності держави залишається актуальним.

Формування цілей дослідження. Мета дослідження – оцінка сучасних рис імпортової діяльності в основних аспектах теми дослідження: об'ємів, динаміки, товарної та географічної структур. Дослідження виконується з використанням методів та прийомів статистичного аналізу, що дає можливість обґрунтувати заходи по скороченню імпорту по ряду товарних груп і товарних позицій.

Виклад основного матеріалу дослідження. Важливою ознакою зовнішньої торгівлі України товарами в останні роки являється перевищення темпів зростання імпорту над експортом. Якщо за період 2016 – 2020 рр. експорт товарів збільшився з 36,4 млрд. дол. до 49,2 млрд. дол., або на 135,2 %, то імпорт зріс з 39,2 млрд. дол. до 54,3 млрд. дол., тобто на 138,5 %. Аналогічна ситуація спостерігається в

торгівлі агропродовольчими товарами експорт яких в цьому періоді зріс на 145,1 %, а імпорт – на 167,0 %.

Україна – потужний світовий експортер агропродовольчої продукції, характерною рисою якого є низький ступінь товарної диверсифікації і головними продуктами експорту являються зернові культури, насіння і плоди олійних культур, жири та олії тваринного і рослинного походження, залишки та відходи харчової промисловості. Одночасно на внутрішньому ринку регулярно відчувається дефіцит продукції різних товарних груп і товарних позицій, який в тій чи іншій мірі покривається систематично зростаючим імпортом (табл. 1). За період 2016 – 2020 рр. загальний обсяг імпорту зріс на 2607 млн. дол. в т.ч.: «Живі тварини; продукти тваринного походження» – на 632 млн. дол. або 101,0 %; «Продукти рослинного походження» – 704 млн. дол. або 54,8 %; «Жири та олії тваринного або рослинного походження» – на 34 млн. дол. або на 13,8 % і «Готові харчові продукти» – на 1237 млн. дол., або на 71,3 %. З 194 найменувань товарних позицій імпорту в 2020 р. у порівнянні з 2016 р. закупки зросли по товарах 161 товарної позиції, на які прийшлося 91,6 % вартості закордонних поставок.

Таблиця 1

Динаміка та структура імпорту агропродовольчої продукції за 2016 – 2020 рр.*

Розділи продукції відповідно до УКТЗЕД	Роки					2020 р. в порівнянні з 2016 р.	
	2016	2017	2018	2019	2020	абсол. приріст	темп зростання
I. Живі тварини; продукти тваринного походження, - тис.т	470	544	633	651	666	196	141,7
- млн. дол.	626	731	918	1071	1258	632	201,0
- %	16,1	17,0	18,2	18,7	19,4	3,3	х
II. Продукти рослинного походження - тис.т	1094	1190	1320	1835	2001	907	182,9
- млн. дол.	1285	1368	1529	1795	1989	704	154,8
- %	33,0	31,8	30,2	31,3	30,6	-1,4	х
III. Жири та олії тваринного або рослинного походження, - тис.т	289	316	320	328	298	9	103,1
- млн. дол.	246	267	267	253	280	34	113,8
- %	6,3	6,2	5,3	4,4	4,3	-2,0	х
IV. Готові харчові продукти - тис.т	707	748	1021	1066	1185	478	167,6
- млн. дол.	1734	1935	2341	2617	2971	1237	171,3
- %	44,6	45,0	46,3	45,6	45,7	1,1	х
Всього - тис.т	2560	2798	3294	3880	4150	1590	162,1
- млн. дол.	3891	4301	5055	5736	6498	2607	167,0
- %	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	х	х

* Розраховано авторами за даними Державної служби статистики України [2]

Товарна структура імпорту в 2016 – 2020 рр. істотно не змінилась. Із 25481 млн. дол. імпорту за цей період найбільші закупки було зроблено по готових харчових продуктах – 46 % і продуктах рослин-

ного походження – 31 %. Частка живих тварин і продуктів тваринного походження і жирів та олій тваринного або рослинного походження склало, відповідно 18 % і 5 %.

Як видно з даних табл. 1 в 2016 – 2020 рр. темпи зростання імпорту у вартісному вираженні дещо перевищують темпи зростання імпорту в натуральному вираженні. Різниця в темпах зростання імпорту свідчить про те, що основною причиною зростання вартості імпорту є збільшення об'єму закупівель з 2560 тис.т до 4150 тис.т, або на 162,1 %. Зростання імпорتنних цін хоч і мало місце в межах 103,0 % проте істотно не вплинуло на збільшення вартості імпорту.

Нарощування імпорту, на наш погляд, пов'язане з надзвичайно швидкими темпами збільшення доходів населення в цей період і, відповідно, зростання платоспроможного попиту. Так, в розрахунку на одну особу доходи зросли з 37,1 тис. грн. в 2016 р. до 73,3 тис. грн. в 2020 р., або на 197,6 % [3]. В той же час виробництво продукції сільського господарства і харчової промисловості розвивається досить низькими темпами, а по ряду видів продукції має місце скорочення. За період 2016 - 2019 рр. продукція сільського господарства, що є основою для виробництва агропродовольчої продукції зросла в постійних цінах 2016 р. з 634433 млн. грн. до 680982 млн. грн., тобто лише на 107,3 %, в т.ч. продукція рослинництва збільшилась на 108,9 %, а продукція тваринництва на 101,7 % [4]. По ряду важливих видів продукції тваринництва за 2016 – 2019 рр. скоротилось виробництво (%): молока – 6,9; яловичини чи телятини – 1,6; свинини – 8,1. В рослинництві успішно розвивається виробництво агрохолдингами експортноорієнтованих культур – зернових, кукурудзи, сояшнику, ріпаку та сої. Одночасно скорочується виробництво картоплі, гречки та ряду овочевих і плодоягідних культур. Слід зауважити, що більша частина їх виробництва зосереджена в господарствах населення: картопля 98,2 %, культури овочеві – 85,3 %, культури плодові та ягідні – 83,4 %. В них відсутні, як правило, приміщення для ефективного зберігання врожаю, значна частина якого просто псується і не поступає на ринки створюючи дефіцит продуктів. Скорочення виробництва по причині недостатньої наявності сировини, сучасного технологічного обладнання та відповідних технологій характерно також для ряду видів готових харчових продуктів. В 2020 р.

у порівнянні з 2016 р. зменшилось виробництво таких видів продукції (%) – соки томатні, яблучні та суміші соків фруктових та овочевих – 9,5; масло вершкове – 14,2; вироби макаронні – 24,0; печиво солодке – 4,3; кондитерські вироби у цукру – 59,6; сири тверді – 3,8; горілка – 20,4.

Як результат проблем виробництва у вітчизняному тваринництві імпорту продукції першого розділу УКТЗЕД «Живі тварини, продукти тваринного походження» за період 2016 – 2020 рр. майже подвоївся – 201,0 % в значній мірі в результаті зростання поставок продукції двох товарних груп: 02 «М'ясо та їстівні субпродукти» та 04 «Молоко та молочні продукти, яйця птиці, натуральний мед». Якщо в 2016 р. цих товарів було імпортовано 174,2 тис.т на суму 140,3 млн. дол., то в 2020 р. імпорту склав 289,8 тис.т на суму 473,4 млн. дол. Вартість імпорту зросла на 337,9 %, а частка цих двох товарних груп в імпорті живих тварин і продуктів тваринного походження з 22,4 % в 2016 р., до 37,6 % в 2020 р. Особливо значні темпи зростання імпорту характерні для таких товарних позицій: свинина свіжа, охолоджена або морожена; масло вершкове та інші жири і сири всіх видів. Так, імпорту м'яса свинини зріс з 4,2 млн. дол. в 2016 р. до 54,4 млн. дол. в 2020 р., або майже в 13 разів. Має місце і експорт свинини, правда по вартості поставок на порядок менший імпорту. Серед молочних продуктів активніше за інших імпортується сири, закупки якого зросли з 29,9 млн. дол. в 2016 р. до 210,5 млн. дол. в 2020 р., або в 7 разів. Цей продукт займає більше 68,3 % всього імпорту вартості молочних продуктів. В той час як наша країна закуповує за кордоном різні види сирів, своє виробництво падає [13]. Основні поставки продуктів тваринного походження в Україну здійснюють партнери з країн ЄС – Данія, Нідерланди, Німеччина, Франція, Іспанія.

Найбільший обсяг імпорту по масі закуплених товарів має місце по другому розділу продукції УКТЗЕД «Продукти рослинного походження», величина якого зросла з 1094 тис.т в 2016 р. до 2001 тис.т, або на 182,9 %. Особливо динамічно розвивається імпорту звичайних по умовам виробництва України овочів (табл. 2).

Таблиця 2

Динаміка імпорту овочів за 2016 і 2020 рр.*

Найменування товарних позицій	2016 рік		2020 рік		Відхилення 2020 р. у порівнянні з 2016 р. по вартості імпорту	
	Кількість, тонн	Вартість, млн. дол.	Кількість, тонн	Вартість, млн. дол.	Абс.	%
7010 Картопля свіжа або охолоджена	9864	3,9	301670	62,7	58,8	1607,7
7020 Помідори свіжі або охолодженні	36634	29,5	86729	77,9	48,4	264,1
7030 Цибулі свіжі або охолодженні	6070	5,5	37584	21,6	16,1	394,5
7040 Капуста свіжі або охолодженні	16394	3,6	12932	9,4	5,8	261,1

Продовження табл. 2

Найменування товарних позицій	2016 рік		2020 рік		Відхилення 2020 р. у порівнянні з 2016 р. по вартості імпорту	
	Кількість, тонн	Вартість, млн. дол.	Кількість, тонн	Вартість, млн. дол.	Абс.	%
7070 Огірки, корнішони свіжі або охолодженні	9044	6,9	20636	18,3	11,4	265,2
7090 інші овочі свіжі або охолодженні	10006	12,3	26592	34,5	22,2	280,5
Всього	88012	61,7	486143	224,4	162,7	363,7

* Розраховано авторами за даними Державної служби статистики України [2]

Як свідчать дані табл. 2 при зростанні обсягу імпорту з 88012 т. у 2016 р. до 486143 т. у 2020 р. або в 5,5 рази, вартість зросла лише в 3,6 рази, що свідчить про зменшення імпорتنих цін на ряд овочів. Найбільш скоротилась ціна на картоплю – з 394 доларів за 1 т в 2016 р., до 208 доларів за тону в 2020 р., що стимулювало різке зростання імпорту продукції і підвищення її конкурентоздатності на внутрішньому ринку. Основними експортерами овочевої продукції до України є країни ЄС – Іспанія, Італія, Нідерланди, Польща, а також Білорусь, Єгипет, Туреччина [12].

Важливе місце в імпорті продуктів рослинного походження займають товарні групи 10 «Зернові

культури» та 12 «Насіння і плоди олійних культур» в частині насінневого матеріалу, високі витрати на придбання яких являють собою певну проблему для держави з огляду на стан вітчизняного насінництва. По торгівлі насінним матеріалом Україна чистий імпортер і вартість імпорту постійно зростає. В 2020 році було імпортовано близько 50 тис.т насіння зернових та олійних культур на загальну суму 409,4 млн. дол., що в 22 рази перевищує об'єм вітчизняного експорту насінневого матеріалу [14]. Найбільша частка в закупках припадає на насіння кукурудзи та соняшнику (табл. 3).

Таблиця 3

Динаміка імпорту насіння основних культур в 2016 і 2020 рр.*

Культури	2016 рік		2020 рік		Темпи зростання вартості імпорту, %
	Кількість, тонн	Вартість, млн. дол.	Кількість, тонн	Вартість, млн. дол.	
1. Кукурудза	31424	114,7	23119	103,9	90,6
2. Соя	2030	3,5	566	1,0	28,6
3. Ріпак	5439	22,7	3645	32,5	143,2
4. Соняшник	24240	206,0	20379	218,3	106,0
	63133	346,9	47709	355,7	102,5

* Розраховано авторами за даними Державної служби статистики України [2]

Із усього імпортованого в 2020 р. насінневого матеріалу 87 % приходить на кукурудзу та соняшник – 46 % і 41 % відповідно, що пояснюється досить низьким рівнем забезпеченості вітчизняних аграріїв насінням української селекції і який складає: по кукурудзі – 25 – 30 %; соняшнику – 10 – 15 %; ріпаку – 20 % [11].

Існуюча ситуація не тільки пов'язана зі значними імпортними витратами, по розміру яких Україна займає дев'яте місце в світі, але й несе в собі потенціальну загрозу, як її експортним можливостям, так і продовольчій безпеці.

Найбільший імпорт і абсолютний його приріст до 2016 – 2020 рр. має місце по четвертому розділу продукції відповідно до УКТЗЕД «Готові харчові продукти». В кількісному вираженні імпорт зріс з 707,1 тис.т в 2016 році до 1185,2 тис.т. або на 167,6 %, а у вартісному вираженні – з 1734 млн. дол. до 2971 млн. дол., або на 171,3 %. В структурі імпорту готових харчових продуктів найбільша частина приходить на товарні групи: 16 – «Продукти з м'яса

і риби»; 18 – «Какао та продукти з нього»; 21 – «Різні харчові продукти»; 22 – «Алкогольні та безалкогольні напої, оцет»; 24 – «Тютюн і промислові замітники тютюну», в основі виробництва яких є сировинні матеріали притаманні країнам-експортерам. В 2020 році вартість імпорту по цих товарних групах відповідно становили: 160,7 млн. дол., 375,9 млн. дол., 485,1 млн. дол., 587,4 млн. дол. і 558,8 млн. дол., загальною сумою 2167,9 млн. дол. або 73,0 % готових харчових продуктів. Саме по цих товарних групах вартість імпорту систематично перевищує вартість експорту формуючи таким чином значне від'ємне сальдо [1].

По інших товарних групах, а саме: 17 – «Цукор та кондитерські вироби з цукру», 19 – «Готові продукти із зерна», 20 – «Продукти переробки овочів» та 23 – «Залишки і відходи харчової промисловості» вартість експорту, як правило, перевищує витрати імпорту забезпечуючи додатне сальдо. В 2020 р. імпорт по цих товарних групах склав 802,7 млн. дол., а експорт – 2312,5 млн. дол. з додатним сальдо в сумі 1509,8 млн. дол. Серед названих

товарних груп найбільший обсяг імпорту і експорту приходить на «Залишки і відходи харчової промисловості» – відповідно 278,1 млн. дол. і 1576,5 млн. дол. При цьому експортну виручку забезпечують переважно дві товарні позиції: 2304 та 2306, відповідно, «Макуха соєва» та «Макуха соняшникова, ріпакова». Імпортні витрати зосереджені в основному по товарній позиції 2309 – «Продукти, що використовуються для годівлі тварин». Недостатнє вітчизняне виробництво не в змозі забезпечити потреби внутрішнього ринку і експорту, обсяги якого постійно зростають. Якщо експорт цих продуктів зріс з 17,6 млн. дол. в 2016 році до 24,3 млн. дол. в 2020

році то імпорт зростає щорічно – з 137,6 млн. дол. до 259,0 млн. дол., відповідно, або на 188,2 %. За період 2016 – 2020 рр. в Україну було імпортовано продукції для годівлі тварин на суму 956,2 млн. дол., при вартості експорту лише 91,5 млн. дол. Основні поставки цієї продукції, що ніяк не відноситься до критичного імпорту, є країни ЄС – Данія, Нідерланди, Німеччина, Польща, Угорщина, Франція.

Вартість імпорту, її динаміка, а також товарна структура в певній мірі визначаються географією імпортерних потоків агропродовольчої продукції (табл. 4).

Таблиця 4

Географічна та товарна структура імпорту агропродовольчої продукції в Україну в 2016 р. та в 2020 р.*

Розділи продукції відповідно до УКТЗЕД	Роки	Напрями імпорту, млн. дол.					Всього
		СНД	ЄС	Азія	Америка	Інші	
1. Живі тварини; продукти тваринного походження	2016	7,6	263,1	41,4	107,3	206,9	626,3
	2020	17,4	640,0	110,4	179,9	310,3	1258,0
2. Продукти рослинного походження	2016	38,4	421,0	473,2	288,0	64,2	1284,8
	2020	141,0	620,0	660,8	442,6	124,6	1989,0
3. Жири та олії тваринного або рослинного походження	2016	2,5	56,0	184,8	1,7	1,0	246,0
	2020	2,2	72,0	202,2	3,0	0,6	280,0
4. Готові харчові продукти	2016	100,4	971,4	251,3	208,9	202,0	1734,0
	2020	89,1	1943,0	409,3	236,5	293,1	2971,0
Всього	2016	148,9	1711,5	950,7	605,9	474,1	3891,1
	2020	249,7	3275,0	1382,7	862,0	728,6	6498,0

* Розраховано авторами за даними Державної служби статистики України [2]

Країни СНД, колись потужні експортери агропродовольчої продукції до України, повністю втратили свої позиції попри певне зростання за останні п'ять років. Найбільші поставки йдуть з республіки Білорусь – 102 млн. дол. в 2020 році, або 40,8 % імпорту з СНД. Особливо слід виділити поставки картоплі – 172,2 тис.т на суму 27,8 млн. дол. Значні поставки алкогольних напоїв здійснюють Вірменія і Молода, тютюнових виробів – Російська Федерація, їстівних плодів та горіхів – Узбекистан.

Основними постачальниками агропродовольчої продукції в Україну традиційно виступають держави ЄС, на які приходить більше половини імпортерних поставок. Слід сказати, що Європейський Союз повною мірою використовує умови зони вільної торгівлі з Україною і стрімко нарощує експорт агропродовольчої продукції [15, 16]. Якщо експорт з України агропродовольчої продукції за період дії зони вільної торгівлі зріс з 4122 млн. дол. в 2016 році до 6515 млн. дол. в 2020 р. – на 158,1 %, то імпорт з ЄС збільшився за цей період з 1711 млн. дол. до 3275 млн. дол., або 191,4 %.

Найбільш динамічно зростає імпорт з ЄС до України продуктів тваринного походження та готових харчових продуктів. Так, імпорт продуктів товарної групи 02 – «М'ясо та їстівні субпродукти» зріс з 78,2 млн. дол. в 2016 році до 149,5 млн. дол. в 2020 році, або на 191,2 %, а товарної групи 04 – «Молоко та молочні продукти, яйця птиці, натуральний мед» з 55,1 млн. дол. до 289,9 млн. дол., тобто в 5,26 рази.

Основними експортерами цих продуктів є Болгарія, Данія, Італія, Нідерланди, Німеччина, Польща, Франція, Угорщина. Серед названих країн слід виділити Польщу, що в останні роки є лідером в агропродовольчому експорті країн ЄС до України – в 2020 році поставки продукції тваринного походження до нашої країни досягли 200,4 млн. дол. або 45,6 % імпорту з ЄС.

В складі продукції рослинного походження значні розміри імпорту з ЄС характерні для чотирьох товарних груп, а саме: 07 – «Овочі», 08 – «Їстівні плоди та горіхи», 09 – «Кава, чай», а також 12 – «Насіння і плоди олійних культур», які в сумі зросли з 276,2 млн. дол. в 2016 р. до 461,5 млн. дол. в 2020 році, тобто на 167,7%. На ці товарні групи приходить 93,0% приросту імпорту всіх продуктів рослинного походження. Найбільші поставки Україна отримує: овочі – з Італії, Іспанії, Нідерландів, Польщі; їстівні плоди та горіхи – з Греції, Іспанії, Італії, Польщі; кава та чай – з Італії, Німеччини, Польщі. Основні поставки насінневого матеріалу з країн ЄС в розрізі культур, Україна отримує: по соняшнику – з Іспанії, Франції; по сої – з Австрії, Франції, Чехії; по ріпаку – з Іспанії, Німеччини, Франції.

В агропродовольчому імпорті України переважають готові харчові продукти як в цілому, так і по країнах Європейського Союзу, де їх частка в 2020 році досягла 59,3 %. На країни ЄС приходить по даним 2020 р. 65,5 % імпорту готових продуктів, проте по окремих товарних групах цей показник ще

вищий: «Готові продукти із зерна» – 86,5%, «Різні харчові продукти» – 69,7%, «Залишки і відходи харчової промисловості» – 84,9 %. Основні поставки, як і в попередніх товарних групах, здійснюються з Італії, Нідерландів, Німеччини, Польщі.

В імпорті з країн Азії переважають продукти рослинного походження, для виробництва яких існують необхідні природні умови. В розрізі товарних груп основні поставки приходяться на «Овочі», «Їстівні плоди та горіхи», «Кава, чай». В 2020 році в Україну було імпортовано цих товарів, відповідно, на суму 102,5 млн. дол., 309,0 млн. дол. і 90,1 млн. дол., що склало 76,0 % імпорту продуктів рослинного походження із Азії. Основні потоки цих товарів ідуть з таких країн як В'єтнам, Індія, Китай, Шрі-Ланка і, особливо, Туреччина, яка в останні роки є лідером серед країн континенту в експорті агропродовольчої продукції до України.

Країни Азії займають провідні позиції по експорту до України олії рослинного походження, головним з яких є пальмова та кокосова олії. В 2020 році Україна імпортувала з країн Азії цих олій на суму 187,6 млн. дол. в т.ч. 174,4 млн. дол. пальмової олії. Основні поставки ідуть з двох країн – Індонезії та Малайзії, які в 2020 році експортували до України олії, відповідно, на 140,1 млн. дол. та 42,2 млн. дол.. Країни цього континенту є другими після ЄС експортерами до України готових харчових продуктів. Значні поставки товарів мають місце по таких товарних групах: «Продукти з м'яса і риби», «Цукор і кондитерські вироби з цукру», «Продукти переробки овочів», «Алкогільні і безалкогольні напої та оцет», на які по даним 2020 року прийшлося (в % до українського імпорту) відповідно: 24,8; 29,7; 31,1; 15,7. Найбільші поставки цих товарів до України мали місце з таких держав, як В'єтнам, Грузія, Китай, Тайланд, Туреччина.

Країни Америки значно поступаються по загальному обсягу експорту до України країнам ЄС і Азії, проте займають серйозні позиції по продукції окремих товарних груп. Значні експортні поставки до України риби і ракоподібних мають місце з Аргентини, Еквадору, Канади, США, Чилі, на які в 2020 році прийшлося 23,8 % імпорту цих товарів. Серед продуктів рослинного походження великі обсяги імпорту Україна отримує по продукції двох товарних груп: «Їстівні плоди та горіхи» і «Насіння і плоди олійних культур», частка яких в 2020 році склала відповідно 31,2 % та 37,7 % всіх поставок цих товарів. По окремих товарних позиціях, в межах цих товарних груп, значення поставок з країн Америки є визначальним. Країни континенту відправляють до України 99,9 % бананів, де основними експортерами являються Еквадор, Колумбія, Коста-Ріка. У вартості імпорту насіння та плодів олійних культур переважає саме насіннєвий матеріал, частка яких переважає 71,0 %. З країн континенту Україна отримує насіння соняшнику – Аргентина, США, Чилі, та сої – Канада. Попри значне скорочення імпорту насіння олійних культур в 2020 р. в порівнянні з 2019 р. на 13,0 % з Америки поступає в Україну найбільше, в порівнянні з іншими напрямками і в першу чергу країн ЄС, насіння соняшнику, вартість якого в 2020 р. склала 103,3 млн. дол.,

в т.ч. 94,1 млн. дол. зі США. В географії імпорту насіння соняшнику у вартісному вираженні частка США в 2019 р. була 25,0 %, а в 2020 р. зросла до 26,0 % [14].

Інші напрями імпорту включають країни Африки, країни Європи, що не входять до Європейського Союзу та ряд інших країн світу. Особливістю експорту цих країн до України є надзвичайно звужена кількість товарних позицій (як правило дві, три), проте вартість поставок надзвичайно висока. В імпорті України продуктів тваринного походження стабільно виділяються Ісландія та Норвегія, що поставляють продукцію товарної групи 03 – «Риба та ракоподібні» в основному трьох товарних позицій: риба свіжа або охолоджена, риба морожена, філе рибне. З 2016 р. до 2020 р. поставки до України з цих двох країн зросли з 187,2 млн. дол. до 290,9 млн. дол. або на 155,4 %. В 2020 р. частка Ісландії та Норвегії склала 42,8 % всього українського імпорту риби та ракоподібних. В поставках до України продукції товарної групи 18 – «Какао та продукти з нього» особливо виділяються африканські країни Гана і Кот-Д'івуар, що зосереджують свою діяльність на двох товарних позиціях: какао-боби та какао-паста. Сумарний імпорт цих видів сировини за період з 2016 р. до 2020 р. зріс з 67,1 млн. дол. до 96,1 млн. дол., тобто на 143,2 %, при цьому частка названих країн за даними 2020 р. склала 93,8 % в т.ч. 99,7 % – по поставках какао-бобів та 87,2 % – по поставках какао-паста.

Зростання імпорту агропродовольчої продукції в Україну в значній мірі є результатом діяльності ТОП-10 країн найбільших експортерів до України. Так, якщо за період 2016 - 2020 рр. загальний імпорт агропродовольчої продукції зріс з 3891 млн. дол. до 6498 млн. дол., або на 2607 млн. дол., то за рахунок лише найбільших країн імпорт збільшився на 1625 млн. дол.. В прирості імпорту частка цих країн склала 62,3 %. В ТОП-10 країн найбільше представників Європейського Союзу, при цьому її склад за 2016-2020 рр. суттєво не змінився (табл. 5).

Ряд країн піднялись в списку найбільших експортерів до України маючи надзвичайно високі темпи зростання за цей період (%): Польща – 243,9; Італія – 391,9; Нідерланди – 193,9; Китай, збільшивши свій експорт на 191 % і довівши його до 193 млн. дол. вперше увійшов в число найбільших постачальників України і, враховуючи рівень і динаміку, має можливість для подальшого зростання.

Варто відзначити особливості товарної структури ТОП-10 експортерів до України. В країнах Європейського Союзу та Китаї в поставках в Україну найбільшу частку складають готові харчові продукти, а в Італії, Нідерландах, Німеччині та Польщі на ці продукти приходиться більше половини агропродовольчого експорту, відповідно (%): 81,3; 58,0; 63,9; 52,0 за даними 2020 р. В імпорті з Норвегії переважають продукція однієї товарної групи – риба та ракоподібні – більше як 93 % всієї агропродовольчої продукції. В поставках зі США та Туреччини переважають продукти рослинного походження, відповідно 45,8 % та 80,9 % в певній мірі за рахунок насіння та плодів олійних рослин.

ТОП-10 найбільших експортерів агропродовольчих товарів в Україну*

№ з/п	2016 рік		№ з/п	2020 рік	
	Країна	% в імпорті		Країна	% в імпорті
1	Німеччина	8,5	1	Польща	11,2
2	Туреччина	8,3	2	Італія	7,3
3	Польща	7,7	3	Туреччина	7,3
4	США	4,3	4	Німеччина	6,9
5	Індонезія	4,1	5	США	4,4
6	Франція	3,8	6	Нідерланди	4,2
7	Нідерланди	3,8	7	Франція	3,8
8	Норвегія	3,3	8	Норвегія	3,5
9	Італія	3,1	9	Іспанія	3,3
10	Іспанія	3,0	10	Китай	3,0

* Розраховано авторами за даними Державної служби статистики України [2]

Як видно, світовий ринок нині пропонує найрізноманітніші види агропродовольчої продукції, проте задоволення потреб внутрішнього ринку та експорту має здійснюватися переважно за рахунок вітчизняного виробництва, особливо в тих видах продуктів харчування для яких в державі існують необхідні умови.

Висновки і перспективи подальших досліджень. За результатами проведеного дослідження можна зробити ряд висновків:

1. В останні роки в Україні темпи зростання імпорту агропродовольчої продукції значно перевищують темпи збільшення експорту. Найбільш високими темпами зростає імпорт живих тварин, продуктів тваринного походження, а також готових харчових продуктів.

2. Збільшення імпорту агропродовольчої продукції в натуральному та вартісному вираженні пов'язується із різким зростанням доходів населення в останні роки і відставанням виробництва продукції сільського господарства та харчової промисловості, що негативно впливає на стан внутрішнього ринку.

3. В товарній структурі імпорту агропродовольчої продукції варто виділити дві групи товарів, що важливо для оцінки можливості зменшення обсягу закупівель. Одну групу товарів складають ті види продукції для виробництва яких в Україні не існують необхідні умови або організація такої діяльності буде пов'язана з надзвичайно високими витратами – риба і ракоподібні, їстівні плоди та горіхи в частині тропічних культур (банани, цитрусові тощо), какао та продукти з нього, значна частина алкогольних і безалкогольних напоїв, тютюн та промислові заміники тютюну і т.д. В цьому випадку обсяги імпорту залежать лише від фінансових можливостей імпортерів. Іншу групу імпортованих товарів складають ті види продукції для виробництва яких в Україні є необхідні умови – продукція тваринництва, овочі, їстівні плоди та горіхи в частині фруктів та ягід, насіння зернових

та олійних культур, більша частина товарних груп готових харчових продуктів.

4. Географічна структура імпорту агропродовольчої продукції показує, що найбільшим постачальником виступають держави ЄС, які зуміли добре скористатися умовами зони вільної торгівлі з Україною і нині займають лідируючі позиції в експорті живих тварин, продуктів тваринного походження і готових харчових продуктів. Країни Азії здійснюють найбільші, в порівнянні з іншими напрямками імпорту, поставки в Україну продуктів рослинного походження та олії рослинного походження, що виглядає логічно враховуючи такий фактор, як природні умови континенту. До речі, дія цього фактору пояснює значний експорт в Україну з країн Америки продуктів рослинного походження, а з інших країн живих тварин і продуктів тваринного походження, головним чином риби та ракоподібних.

5. Виконана оцінка стану імпорту агропродовольчих товарів дає підстави говорити про можливість його скорочення за рахунок власних ресурсів. По-перше, збільшення виробництва продукції тваринництва за рахунок переорієнтації експорту частини кормових ресурсів для розвитку вітчизняного сільського господарства. По-друге, розвиток інфраструктури аграрного ринку з метою зниження втрат сільськогосподарської продукції в процесі її зберігання та транспортування. По-третє, освоєння виробництва якісних конкурентоспроможних готових харчових продуктів і, в першу чергу, таких товарних груп: «Продукти з м'яса і риби», «Какао та продукти з нього», «Різні харчові продукти», «Алкогольні і безалкогольні напої, оцет», і ряду товарних позицій, насамперед, «Продукти, що використовуються для годівлі тварин».

В подальшому, дослідження можуть бути направлені на аналіз стану та динаміки товарної і географічної структури зовнішньої торгівлі України агропродовольчими товарами.

Література

1. Антонюк П.О., Антонюк О.П., Ступницька Т.М., Баранюк Х.О. Статистична оцінка формування зовнішньої торгівлі України готовими харчовими продуктами // Економіка харчової промисловості. 2021. Т.13, вип. 1. С. 3-11. doi: 10.15673/ie.v13i1.2006

2. Державна служба статистики України: веб-сайт. URL: <http://ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 20.12.2021)
3. Державна служби статистики. Експрес-випуск. Доходи та витрати населення у 2020 р. URL: <http://ukrstat.gov.ua/express/expr2021/03/37.pdf> (дата звернення: 20.12.2021)
4. Державна служби статистики. Сільське господарство України. Статистичний збірник 2019. Київ 2020, С. 46.
5. Перспективи розвитку зовнішньоторговельних відносин України з Європейським Союзом в аграрній сфері / Пугачов М.І., Духницький Б.В., Мельник О.А. та ін.; за ред. М.Т. Пугачова. Київ: ННЦ «ІАЕ», 2016. 40 с.
6. Задоя А.О. Зовнішня торгівля України: сучасні масштаби, структури і тенденції. Академічний огляд. 2016. № 2. С. 110-117. doi: 10.32342/2074-5354-2016-2-45-110-117
7. Захарчук О.В. Світовий ринок насіння та місце України в ньому. Економіка АПК. 2020. № 4. С. 16-25. doi: 10.32317/2221-1055.202004016
8. Пугачова К.М., Шеремет О.О. Зовнішньоторговельні відносини України з ЄС // Економіка АПК. 2018. № 2. С. 85-90.
9. Штакал М.А., Пугачов В.М. Імпорт та перспективи імпортозаміщення // Економіка АПК. 2019. № 4. С. 80-88. doi: 10.32317/2221-1055.201904080
10. Формування глобального і регіонального ринків сільськогосподарської сировини та продовольства: монографія / за ред. Ю.О. Лупенка, М.І. Пугачова. Київ: ННЦ «ІАЕ». 2015. 320 с.
11. Імпорт семян в Украину может вырасти втрое – прогноз. URL: <https://www.unian.net/economics/agro/import-semyan-v-ukrainu-pri-otsutstvii-gospodderzhki-mozhet-vyrasti-vtroe-ekspert-novosti-11363221.html> (дата звернення: 20.12.2021)
12. Украина удвоила импорт овощей по итогам 2019 г.: веб-сайт. URL: <https://latifundist.com/ru/novosti/49013-ukraina-udvoila-import-ovoshchej-po-itogam-2019-g> (дата звернення: 22.12.2021)
13. Сегодня. *Украину завалили импортным сыром: откуда его везут*: веб-сайт. URL: <https://economics.segodnya.ua/economics/enews/ukrainu-zavalili-importnym-syrom-otkuda-ego-vezut-1518048.html> (дата звернення: 22.12.2021)
14. Украина уменьшила импорт семян зерновых и масличных за 2020 г.: веб-сайт. URL: <https://latifundist.com/novosti/54233-ukraina-umenshila-import-semyan-zernovyh-i-maslichnyh-za-2020-g> (дата звернення: 22.12.2021)
15. BFM Business. *L'Europe reste la premier exportateur agroalimentaire mondial* : website. URL: https://www.bfmtv.com/economie/economie-social/l-europe-reste-le-premier-exportateur-agroalimentaire-mondial_AN-201909290119.html (дата звернення: 23.12.2021)
16. Ukraine – Les importation de vins en hausse au premier semestre 2020. URL: <https://www.businessfrance.fr/ukraine-les-importations-de-vins-en-hausse-au-premier-semestre-2020> (дата звернення: 23.12.2021)

Стаття надійшла 11.01.2022
 Стаття прийнята до друку 25.01.2022
 Доступно в мережі Internet 28.04.22

Antonyuk P.

Ph.D., Senior Researcher
 Department of Market Mechanisms and Structures
 Institute of Market and Economic & Ecological Research
 of National Academy of Sciences of Ukraine
 Frantsuzskiy boulevard, 29, Odesa, Ukraine, 65044
 E-mail: paul_antonyuk@ukr.net
 ORCID ID: 0000-0002-8100-2563

Stupnytska T.

Ph.D., Associate Professor
 Department of Accounting and Auditing
 E-mail: t.stupnytska@gmail.com
 ORCID ID: 0000-0002-2517-2795

Antonyuk O.

Ph.D., Associate Professor
 Department of Accounting and Auditing
 E-mail: olegantoni@ukr.net
 ORCID ID: 0000-0002-9182-4982

Baraniuk Kh.

Ph.D., Associate Professor
 Department of Accounting and Auditing
 Odesa National Academy of Food Technologies
 Kanatna str., 112, Odesa, Ukraine, 65039
 E-mail: baranyuk.kristina@gmail.com
 ORCID ID: 0000-0002-3346-0332

ANALYSIS OF DYNAMICS AND STRUCTURE OF IMPORT OF AGRIFOOD PRODUCTS

In recent years, Ukraine has been increasing the import of agri-food products at a rate that significantly exceeds the rate of increase in exports. As a result, the import-export coverage ratio is decreasing,

and for many commodity groups and commodity items, instead of a positive trade balance, a negative one appears. This article is devoted to the study of the formation of volume, dynamics, structure and reasons for the increase in the cost of imports based on the use of methods and techniques of economic and statistical analysis. The paper states that the main reason for the increase in the volume and value of imports is the disproportion between the low growth rates of domestic production of agricultural and food industry products and the high growth rates of household incomes. The latter circumstance contributes to the formation of a constantly growing demand and a shortage of goods for individual commodity items, which is covered by an increase in imports. The analysis of the commodity and geographic structures of imports of goods of four product sections was carried out in accordance with UKTVED. It has been established that for a number of commodity groups and commodity items of the first, second and fourth sections, imports increase for such types of products for the production of which Ukraine has the necessary conditions (livestock products, vegetables, fruits, berries, seeds of cereals and oilseeds, most of the commodity food groups). Increasing the production of these types of products can significantly reduce their imports. For products of other commodity groups and commodity items in Ukraine, there are no necessary conditions (tropical crops, fish and crustaceans, etc.) and the cost of imports is determined by the financial capabilities of importers. The study of the geographical structure shows that the main exporters of agri-food products to Ukraine are the countries of the European Union, which fully use the conditions of the free trade zone with Ukraine and are the main suppliers of products of the first and fourth sections (products of animal origin, some prepared food products). It is for these types of goods that a significant negative balance is formed in trade with the EU countries. It has also been established that imports from other regions of the world take place mainly for those types of products that are not produced in Ukraine.

The conclusions provide recommendations that relate to the possibilities of reducing imports, mainly by increasing domestic production, without excluding the use of administrative regulation for certain types of goods.

Key words: import, agro-food products, analysis, statistical methods, dynamics, structure, commodity groups, commodity items.

References

1. Antonyuk, P. O., Antonyuk, O. P., Stupnytska, T. M., & Baraniuk, Kh. O. (2021). Statystychna otsinkaformuvannya zovnishnoi torhivli Ukrainy hotovymy kharchovymy produktamy. *Food industry economics*, 13(1), 3-11. doi: 10.15673/fie.v13i1.2006
2. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy. Retrieved December 20, 2021, from <http://ukrstat.gov.ua/>
3. Derzhavna sluzhby statystyky. *Ekspres-vypusk. Dokhody ta vytraty naselennia u 2020 r.* Retrieved December 20, 2021, from <http://ukrstat.gov.ua/express/expr2021/03/37.pdf>
4. Derzhavna sluzhby statystyky. *Silke hospodarstvo Ukrainy. Statystychnyi zbirnyk 2019* (2020).
5. Puhachov, M. I., Dukhnytskyi, B. V., & Melnyk, O. A. (2016). *Perspektyvy rozvytku zovnishnotorhovelnykh vidnosyn Ukrainy z Yevropeiskym Soiuzom v ahrarnii sferi.* (M. T. Puhachova, Ed.). NNTs «IAE».
6. Zadoia, A. O. (2016). Zovnishnia torhivlia Ukrainy: suchasni masshtaby, struktury i tendentsii. *Akademychnyi ohliad*, (2), 110-117. doi: 10.32342/2074-5354-2016-2-45-110-117
7. Zakharchuk, O. V. (2020). Svitovyi rynek nasinnia ta mistse Ukrainy v nomu. *Ekonomika APK*, (4), 16-25. doi: 10.32317/2221-1055.202004016
8. Puhachova, K. M., & Sheremet, O. O. (2018). Zovnishnotorhovelni vidnosyny Ukrainy z YeS. *Ekonomika APK*, (2), 85-90.
9. Shtakal, M. A., & Puhachov, V. M. (2019). Import ta perspektyvy importozamishchennia. *Ekonomika APK*, (4), 80-88. doi: 10.32317/2221-1055.201904080
10. Lupenko, Yu. O., & Puhachova, M. I. (Eds.). (2015). *Formuvannya hlobalnoho i rehionalnoho rynkiv silskohospodarskoi syrovyny ta prodovolstva.* NNTs «IAE».
11. *Ymport semian v Ukrainu mozhет vyrasty vtroe – prohnolz.* Retrieved December 20, 2021, from <https://www.unian.net/economics/agro/import-semian-v-ukrainu-pri-otsutstvii-gospodderzhki-mozhet-vyrasti-vtroe-ekspert-novosti-11363221.html>
12. *Ukrayna udvoyla ymport ovoshchei po ytoham 2019 h.* Retrieved December 22, 2021, from <https://latifundist.com/ru/novosti/49013-ukraina-udvoila-import-ovoshchej-po-itogam-2019-g>
13. *Ukraynu zavalyly ymportnym syrom: otkuda ego vezut.* Retrieved December 22, 2021, from <https://economics.segodnya.ua/economics/enews/ukrainu-zavalili-importnym-syrom-otkuda-ego-vezut-1518048.html>
14. *Ukraina umenshila import semyan zernovyih i maslichnyih za 2020 g.* Retrieved December 22, 2021, from <https://latifundist.com/novosti/54233-ukraina-umenshila-import-semian-zernovyih-i-maslichnyh-za-2020-g>

15. *L'Europe reste la premier exportateur agroalimentaire mondial*. Retrieved December 23, 2021, from https://www.bfmtv.com/economie/economie-social/l-europe-reste-le-premier-exportateur-agroalimentaire-mondial_AN-201909290119.html

16. *Ukraine – Les importation de vins en hausse au premier semestre 2020*. Retrieved December 23, 2021, from <https://www.businessfrance.fr/ukraine-les-importations-de-vins-en-hausse-au-premier-semestre-2020>

Received 11 January 2022
Approved 25 January 2022
Available in Internet 28.04.22

Цитування згідно ДСТУ 8302:2015

Антонюк П.О., Антонюк О.П., Ступницька Т.М., Баранюк Х.О. Аналіз динаміки та структури імпорту агропродовольчої продукції // Економіка харчової промисловості. 2022. Т.14, вип. 1. С. 15-24. doi 10.15673/fe.v14i1.2265

Cite as APA style citation

Antonyuk, P., Antonyuk, O., Stupnytska, T. & Baraniuk, Kh. (2022). Analysis of dynamics and structure of import of agrifood products. *Food Industry Economics*, 14(1), 15-24. doi 10.15673/fe.v14i1.2265